

När en gammal kyrka finner nya former — hur vi tänkte

Anförande av biskop Göran Beijer vid Provinskonventet i Uddevalla 2011–10–08.

En gammal kyrka – ja, kyrkan i vårt land är gammal. Den har funnits här i tusen år. Nu skall vi väl påminna oss att kyrkan vid det laget redan var tusen år gammal, så vi är trots allt bara medelålders i världskyrkans sammanhang. Men vi kan samtidigt konstatera att kyrkan i Sverige är äldre än den svenska staten, som ju inte tog form förrän på 1200-talet, med Birger jarl.

Tusen år gammal är Kristi kyrka i vårt land. Visserligen kom Ansgar hit redan på 800-talet, men det blev inte så mycket av det. Och nog hade enskilda människor, under sina resor med vikingarna mött kristen tro och inte blivit opåverkade, fast inte heller av det blev det så mycket. Men på 1000-talet kom kyrkan hit. Den kom från kontinenten, då kyrkan sakta växte norrut, och så fick vi vad som sedan skulle bli Sveriges förste biskop i Skara. Av ännu större betydelse blev det dock att det kom missionärer från England, med Sigfrid som den mest kände. Han var biskopsvigd inför sin resa och tycks ha etablerat sig i Husaby. När han så biskopsvigde sin medmissionär Eskil att vara biskop 'nordanskogs', norr om gränsskogarna Tiveden och Kolmården, kom kyrkan också till Svealand, med en biskop i Tuna, som med tiden skulle bli just Eskilstuna.

Den här kyrkan, 'Guds församling i Sverige', skulle sedan bestå genom tidernas växlingar. Om än tidens gång påverkade den, bröts inte kontinuiteten med det gamla. Som landskapslagarna visar, anslöt den sig till svenska lagar och tänkesätt, men den allmänneliga, den katolska kyrkans regler gällde också i den svenska kyrkoprovin sen sedan Skänninge möte 1248. När reformationen kom på 1500-talet och förändrade förståelsen av det bibliska budskapet, var det dock de gamla biskoparna som vigde nya. I motsats till Tyskland och Danmark avsattes inte de gamla. När den pietistiska väckelsen kom på 1700-talet ledde den inte till frikyrkobildningar, sådana kom först 100 år senare, utan den tog form som 'kyrkväckelse', med bibehållen syn på bl.a. sakrament och ämbete. När man på det tidiga 1900-talet insåg att en hel del av kyrkans allmänkyrkliga, katolska drag saknades, lämnade man den inte, utan kunde anknyta till ett arv, som endast hade kommit i skymundan.

När vi till slut inte kunde undvika att reagera på att kyrkan, ju längre 1900-talet framskred, anpassade sig till en modern, sekulariserad tid, kvarstod den nedärvda hållningen, att bevara kontinuiteten. Även om vi förstod att 1800-talsmodellen med ett nytt samfund kanske skulle komma att bli oundviklig, var det inte den vi valde. Arvet från Svenska kyrkan skulle i allt gott bevaras. Vi hade sett exempel på att nya former kunde leda till att också goda delar av det andliga arvet gick förlorade. Vi hävdade därför att vi fortfarande var en del av Svenska kyrkan, i själva verket den del som bättre än andra bevarade kontinuiteten till de gångna tusen åren av 'Guds församling i Sverige'.

När Missionsprovinsen bildades, hade det gått drygt 40 år av kamp för att bevara Svenska kyrkans arv, som har två sidor: arvet från missionstiden, och därmed tillbaks till den odelade kyrkans tid, det allmänneliga, katolska arvet och arvet från reformationstiden och från de lutherska fäderna. Det hade börjat med beslutet 1958 att låta också kvinnor få bli präster. Det var ett ofrånkomligt brott både mot bekännelsen till det bibliska budskapet och mot

kyrkans tradition. Med tiden blev det alltmer klart att beslutet inte avsåg att bevara kontinuiteten, utan medvetet bryta med den. Biskop Anders Nygrens reservation, att Svenska kyrkan har ”slagit in på gnostikernas och svärmeandarnas väg”, har visat sig vara klarsynt, närmast profetisk.

Viljan att bevara Svenska kyrkans arv ledde till att Kyrklig Samling och arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse bildades. Men de lyckades inte hålla stånd mot den fortsatta omdaning av kyrkan. Ett nytt steg togs 1982, då kyrkomötet omformades. I en kyrka, som tydligt erkände folkets röst inom bestämda ramar, drevs nu tidens demokratiska ideal igenom också i områden, där det inte har sin plats. Då fördes också samvetsklausulen undan ur den kyrkliga lagstiftningen. Vad som gällt sedan kyrkans begynnelse, och som fortfarande var ordningen inom de klart största delarna av kristenheten, skulle inte längre accepteras inom den svenska delen av denna kristenhet. Den kontinuitet, som man alltid strävat att behålla, även vid omdaning vid reformationen, bröts medvetet.

Ett försök att hålla stånd mot den förnyelse, som i själva verket var ett nedmonterande av det svenskkyrkliga arvet, gjordes genom Svenska kyrkans fria synod. När man inte längre kunde se biskoparna som andliga auktoriteter, valdes sådana i dekanerna. Synoden kämpade tappert i sina ursprungliga former i 20 år, men den lyckades inte bättre än Kyrklig Samling och arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse. En orsak, som vi ju uppenbart drabbas av också i Missionsprovinsen, är svenskars uppenbara ovilja att ställa sig på barrikaderna. I början av 90-talet gjorde Kyrkans Tidning en rundfrågning, och det visade sig att en tredjedel av prästerna motsatte sig, eller åtminstone var ytterst tveksamma, till beslutet om kvinnliga präster. Mindre än 10 % lät dock denna sin hållning komma till offentligt uttryck. De flesta hukade sig, lät andra ta striden och hoppades att kunna hålla sig undan motsättningarna. Följden blev i de flesta fall, som vi alla kan ge exempel på, att denna hållning att undvika kamp ledde till att de vek sig, när nyordningen drabbade dem personligen. Förhållandena bland lekfolket var liknande.

Ett, som det skulle visa sig, sista försök att ge det gamla kyrkliga arvet en erkänd plats gjordes med samtalsgruppen ’Kyrka–ämbete–enhet’. Där gick de deltagande biskoparna med på att beskriva och ifrågasätta axet av kvinnliga präster som ”en hedervärd teologisk hållning”. De insåg att något annat inte var möjligt om Svenska kyrkan skulle kunna få respekt i mötet med andra delar av kristenheten. Men när samtalsgruppen presenterade sin rapport, blev de kvinnliga prästerna, åtminstone i Stockholms stift, rasande. Och biskoparna valde att behålla deras respekt, framför världskyrkans, och beslutade att inte längre prästviga kandidater som inte accepterade ordningen med kvinnor som präster.

Det här betydde att krisen var total. Det som gällt under hela Svenska kyrkans tid fram till dess, gavs inte längre någon plats. Nu fanns inte heller någon biskop, som var beredd att stå för det gamla arvet, sedan Bertil Gärtner 1991 hade lämnat sin tjänst i Göteborgs stift. Inom Synoden, som då var den enda rörelse som var inställd på öppet och organiserat motstånd, inleddes överväganden om vad som skulle kunna göras. Med Svenska kyrkans obrutna biskopliga tradition, blev just frågan om biskop att kunna ha andlig gemenskap med brännande. Biskop Bertil kunde än så länge fungera som sådan, men han skulle inte vara odödlig.

Genom Svenska kyrkans långvariga och väl etablerade gemenskap med Engelska och andra anglikanska kyrkor blev det naturligt att följa utvecklingen i England. Också där beslutades om kvinnliga präster, år 1992. Där bildades då rörelsen Forward in Faith, i mycket en motsvarighet till Synoden. Där ställde man också större krav på att ha biskopar, som man hade full andlig respekt för, och man lyckades, i den engelska traditionen att tillgodose minoriteters rättigheter, med att få särskilda biskopar, som kom att kallas 'flying bishops'. Där växte också fram tankar om att forma en särskild fri provins – den anglikanska kyrkan består av en rad förhållandevis oberoende provinser.

I övervägandena inom Synoden fann man att den idén var värd att pröva i en svensk utformning. Av olika anledningar kom den att kallas en 'missionsprovins'. Tankarna fördes vidare till Kyrklig Samling, som ordnade några möten i Falköping, där de prövades. Vid ett möte i maj 2002 stod det dock klart att det inte gick att få en gemensam uppslutning kring en missionsprovins. Betydande grupper inom Kyrklig Samling, Kyrkliga Förbundet, Bibeltrogna Vänner och arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse ville inte vara med.

Vad som också hade hänt var att grupper hade börjat fira egna gudstjänster. Så var det inom Kyrkliga Förbundet och Lutherstiftelsen, i Göteborg växte Katakomben fram och i Stockholm hade dekanatet börjat att då och då ha egna gudstjänster. För många av oss var det klart att något måste göras. Dels hade vi människor som inte längre fann att de kunde fira gudstjänst i sina vanliga församlingar, med de allt fler kvinnliga prästerna och med en förkunnelse och med gudstjänstordningar som alltmer avvek från Svenska kyrkans bekännelse och arv. Dels hade vi en ökande skara yngre män, som hade en tydlig prästkallelse, men som inte kunde bli prästvigda. När överläggningarna i Kyrklig Samlings regi inte ledde till någon gemensam handlingslinje, kändes läget hopplöst.

Då tog en grupp i Göteborg, under ledning av framför allt Ragnar Block och Bengt Birgersson, initiativet. Tankarna från Synoden om en 'missionsprovins' ansågs ha goda sidor och kunde inte tillåtas att avvisas på grund av bristande uppslutning vid Falköpingsmötet. Så inbjöds till ett möte i församlingshemmet i S:t Pauli i Göteborg i augusti 2002. Där beslöt människor från gammal-, låg- och högkyrkliga traditioner att närmare undersöka möjligheterna att bilda en missionsprovins. Mötet beslutade att bilda en stödförening för en kommande missionsprovins och tillsatte en arbetsgrupp, som skulle utarbeta ett grundläggningsdokument, uppmuntra gudstjänstgemenskaper att forma sig som koinonior och inbjuda människor att bli medlemmar i en kommande Missionsprovins.

Det gjordes från början klart att det inte handlade om att bilda ett nytt lutherskt samfund, utan om att föra vidare det svenskkyrkliga arv, som den officiella kyrkan var i färd med att förskingra. Under reformationstiden hade 'Guds församling i Sverige' avlägsnat "missbruk som uppkommit senare och insmugit sig", som det heter i Augsburgska bekännelsen, men behållit allt som inte, i ljuset av den reformatoriska förståelsen av det bibliska budskapet, befanns tvunget att förändra. I Laurentius Petris Kyrkoordning 1571, som Uppsala möte antecknade som bekännelseskraft vid sidan av Augsburgska bekännelsen, framgår detta med önskvärd tydlighet. I det stora hela behölls gudstjänstordningarna, församlings- och stiftsorganisationen förändrades inte och man behöll ordningen med biskopar, vilket blev möjligt eftersom de gamla var villiga att viga nya, även när de hade uttalad evangelisk förkunnelse. Den mest markanta förändringen blev att klostren stängdes, men där var

orsaken mindre bekännelsemässiga problem än Gustav Vasas behov av pengar till statskassan.

Missionsprovinsen bildades med samma hållning. Det i Svenska kyrkans tradition, som inte var förvanskat av anpassningen till den nya tidens tänkesätt, skulle behållas. Här kan man notera flera distinkta drag:

1. Den dubbla ansvarslinjen. För kyrkan har å ena sidan ämbetet, å andra sidan de troendes allmänna prästadöme, i sin helhet ansvar. Sådant som rör läran, förkunnelsen, sakramenten, ämbetet är inte öppet för beslut i demokratisk ordning, utan för detta har biskopar och präster exklusivt ansvar. När det däremot gäller planering och genomförande av kyrkans och församlingars verksamhet, inte minst vad gäller den ekonomi som krävs, har alla ansvar, och här gäller samma demokratiska regler som i samhället i övrigt. Det här har lett till att Missionsprovinsen fullföljer linjen att ha två sidoordnade beslutande organ, Konsistoriet för ämbetslinjen och Missionsrådet för det allmänna prästadömet ansvarsområde. På församlingsplanet, inom koinoniorna, tar det sig uttryck i att 'pastor', som den gamla kyrklagsbeteckningen är, 'kyrkoherden' om man vill kalla honom så, är självskriven ledamot av kyrkorådet.

2. Förkunnelse enligt Svenska kyrkans bekännelse. Den officiella kyrkan behåller de gamla bekännelseskriterierna, men prövar inte längre sin förkunnelse mot dem. Missionsprovinsen har inte funnit anledning att ändra bekännelsen, men kräver att den faktiskt skall vara normgivande.

3. Traditionella, allmänkyrkliga gudstjänstordningar. De traditioner som utbildats inom de olika bekännelserörelserna behålls. Det betyder att en frihet inom vissa ramar behålls och, även om det inte officiellt har beslutats, så har det varit klart att koinoniorna har varit fria att forma ordningar med karaktär av sin huvudsakliga tradition. Också det traditionella kyrkoåret har behållits. De flesta koinonior har valt att följa 1982 års evangeliebok, eftersom den som kom 2003 får anses vara politisk korrekt på ett sätt som strider mot Bibel och bekännelse.

4. Ämbetet som exklusivt ansvarigt för sakramentsförvaltningen. Med det allmänkyrkliga undantaget för nöddop, måste det vara en präst eller biskop som döper och firar nattvard. Det allmänkyrkliga kravet på tystnadsplikt för prästerna gäller också och, med visst undantag, även för diakoner och diakonissor.

5. Episkopal ordning. Det innebär flera saker. Stiftet, än så länge provinsen i sin helhet, har en stadgad plats, inte bara som ett samarbetsorgan för fria församlingar, med en särskild roll för biskopen. Vigningar till präst, diakon eller diakonissa måste förrättas av en biskop, och vigning av biskop av fler än en biskop. Här kom naturligtvis den stora frågan: skulle det finnas några biskopar, som var villiga att viga vår förste biskop. Våra böner i den här frågan behagade Gud höra. Han kallade på biskop Obare i Kenya, som bejakade kallelsen, och så, biträdd bl.a. av biskopen i den återupprättade lutherska kyrkan i Vitryssland och andra, kunde biskopsvigning förrättas i vår svenskkyrkliga tradition. Till den episkopala ordningen hör också att prästerna egentligen inte är anställda av koinoniorna, utan av provinsen och, på ett sätt som i mycket motsvarar moderna bemanningsföretag, är 'uthyrda' till koinoniorna. De är också i första hand ansvariga inför biskopen och inte inför det lokala kyrkorådet.

6. *Ekumenisk öppenhet*. Det här är en fråga, där vi inte har hunnit att samtala om och fastställt gränserna. Men Svenska kyrkan har i sin tradition, långt före den moderna tidens ointresse för det lutherska arvet, att vara en brobyggarkyrka inom världskristenheten. Inom lutherdomen har Svenska kyrkan också en viss särart, beroende på omständigheterna under reformationstiden. Även i detta finns ett arv som vi inte helt bör överge.

Missionsprovinsen kunde så den 6 september 2003 bildas enligt de här linjerna. Avsikten var att föra vidare det svenskkyrkliga arvet. Endast ”missbruk som uppkommit senare och insmugit sig” skulle avlägsnas. Missionsprovinsen skulle inte bli en ny kyrka, utan den del av Svenska kyrkan som inte fallit till föga för den moderna tidens tänkesätt. Den beskrev sig, och gör så fortfarande, om inte något annat beslutas, som ett fritt, icke-territoriellt stift i Svenska kyrkans tradition. När de officiella kyrkliga myndigheterna säger att vi utgör ett nytt samfund, svarar vi att vi förbehåller oss rätten att själva definiera vad vi är. Vi inser att vi måste leva med konsekvenserna av hur den officiella kyrkan behandlar oss, men låter inte dem ha sista ordet.

Att vi inte uttryckligen bildade en ny kyrka beror på vår kärlek till och stolthet över den svenskkyrkliga traditionen. Har man i tidigare brytningstider varit mån om att bevara kontinuiteten, ville vi också göra det. Vi ville inte lämna Svenska kyrkans arv, vare sig det apostoliska och allmänneliga, katolska eller det reformatoriska, åt sitt öde, när det nu förbjöds av den officiella kyrkan. Vi menade också att 1800-talsmodellen, att låta varje motsättning leda till att man formar ett nytt samfund, inte längre fungerar. Vi har ju kunnat se tendensen till att bli alltmer finskuren i detaljerna, som när vi har flera grupperingar av fria lutherska församlingar, som sinsemellan är oense. Att var och en går åt sitt håll leder inte till att det lutherska arvet bevaras, utan att det splittras och i längden blir kraftlöst.

Vad vi valde var i själva verket en modell från fornkyrkan: när man inte längre kan ha rimlig respekt för biskopens andliga auktoritet och ledning, väljer man en motbiskop och samlas kring honom. Vi bör notera att vi, än så länge, när vi inte har delat upp provinsen i flera stift, har en enda biskop, Roland. Vi andra är hans biträdande biskopar och har ingen annan position än den som biskop Roland delegerar till oss. Vi kan beskriva förhållandet mellan präst och biskop på olika sätt, men ändå gäller att det är biskopen som gestaltar den gemenskap som vi har med Kristi kyrka i sin helhet, genom tiderna och med våra medkristna av i dag. Våra vanliga biskopar har av sagt sig rollen att upprätthålla det som av ålder gäller som bestämning för det ’allmänneliga’ som trosbekännelsen talar om, det ’katolska’ som det heter på latin: vad som ”alltid, av alla och överallt har blivit trott”. Vi har därför format en gemenskap, med biskop, präster, diakoner och diakonissor och troende lekfolk, med avsikten att bevara det som en gång S:t Sigfrid och många andra kom med, det som bröderna Laurentius och Olaus Petri förnyade i vår svenska del av Kristi kyrka och det som olika väckelserörelser har berikat oss med. Det vi tänkte var att ge nya former åt en gammal kyrka, i färd med att förskingra sitt arv.

Göran Beijer studerade teologi vid Uppsala universitet, prästvigdes i Visby stift 1967 och har haft tjänster i Visby och Stockholm. Han arbetade en period som informationssekreterare vid Svenska kyrkans mission samt studerade och tjänstgjorde vid Middle East Council of Churches i Beirut, Libanon. Vigdes till assisterande biskop i Missionsprovinsen i april 2006.